

Katarina Marinčič

Vzhodnjaška domišljija in človeška šibkost: Huet in Sade o izvoru romana

Pierre-Daniel Huet, teolog, filozof, filolog in zgodovinar, je v *Razpravi o izvoru romanov* (1670)¹ le-te opredelil kot »des fictions d'aventures amoureuses, écrites en Prose avec art, pour le plaisir et l'instruction des lecteurs« (»izmišljene zgodbe o ljubezenskih prigodah, napisane v umetniški prozi, bralcem v užitek in poduk«).²

Definicija se je prijela: med francoskimi avtorji 17. in 18. stoletja, ki so pisali o romanu kot žanru, ga skorajda ni, ki se ne bi vsaj posredno skliceval nanjo. Ta uspeh si lahko v precejšnji meri pojasnimo z dejstvom, da je bil Huet v francoskem prostoru prvi, ki je o novi zvrsti teoretiziral brez estetskih predsodkov, pa tudi brez neposrednih apologetskih motivov. Romanopisci 17. stoletja, denimo Georges in Madelaine de Scudéry, so v teoretično obarvanih uvodih k svojim romanom vendarle branili predvsem sebe. Nicholas Boileau, vélika intelektualna avtoriteta francoskega klasicizma, je v romanih videl grožnjo: literaturo, ki kvarno vpliva na literarni okus bralcev, saj je ne zavezujejo nikakršna pravila in zato o njej ni mogoče resno razsojati. Skrivnostni avtor z imenom (ali psevdonomimom) Du Plaisir pa je v spisu *Sentiments sur les lettres et sur l'histoire avec des scrupules sur le style* (Mnenja o literaturi in o zgodbah ter pomisleki o slogu, 1683) romanu tako ali tako napovedal naglo smrt; rešitev za pripovedno prozo je videl v premiku od *velikih romanov* k *majhnim*, slehernega balasta očiščenim *zgodbam*, ki bralcu nudijo zgolj užiti-

1 *Traité de l'Origine des romans; razprava pod »notranjim« naslovom Pismo gospoda Hueta gospodu de Segraisu o izvoru romanov* (*Lettre de Monsieur Huet à Monsieur de Segrais de l'Origine des romans*) je izšla kot dodatek k romanu *Zayde* Mme de Lafayette, ki ga je pisateljica izdala pod imenom svojega tajnika de Segraisa.

2 Huet, *Traité de l'Origine*, 4.

tek poglobljene psihološke analize.³ Čeprav je bil Du Plaisir pri prečiščevanju temeljit do absurdnosti (kot odvečno je označil vse, kar ni nujno potrebno za potek zgodbe, tako naprimer sleherni opis), je literarna zgodovina vsaj deloma potrdila njegove sodbe. Francoski romani, napisani pred letom 1660, so kmalu utonili v pozabo; še huje, prijele so se jih posplošene slabšalne oznake.⁴ In vendar: kot teorija se je ohranil Huetov, ne morda Boileaujev ali Du Plaisirov pristop k romanu. Huet je bržkone precenjeval romanopisce svojega časa, ni pa precenjeval romana kot zvrsti. V navdušenju, s katerim je sprejemal romane, predvsem pa v samoumevnosti, s katero je jemal na znanje njihov obstoj, je bilo zagotovo tudi nekaj vizionarstva.

Ob vsej sežetosti in univerzalnosti pa se je Huetova definicija pravzaprav ohranila po segmentih: avtorji poznejših obdobij so si iz nje jemali tisto, kar jim je ustrezalo.

Preprost in očiten primer je sklicevanje na didaktično funkcijo romana. Besedilo, napisano bralcem v poduk, *pour l'instruction des lecteurs*, ne more biti nemoralno, nemoralno kvečjemu prikazuje, vselej z namenom, da bi jo priskutilo: tako se je še stoletja po nastanku *Razprave o izvoru romanov* branil romanopisec, obtožen kvarjenja nravi – pa najsi mu je bilo ime Laclos, Balzac, Flaubert ali Zola.

Mehanizem deluje tudi v obratni smeri: poučnost je opravičilo za prikazovanje človeških strasti, a po drugi strani je prikazovanje strasti nekakšna odškodnina za poučnost: »(...) comme l'esprit de l'homme est naturellement ennemi des enseignements et que son amour propre le révolte contre les instructions, il le faut tromper par l'appât du plaisir et adoucir la sévérité des préceptes par l'agrément des exemples et corriger ses défauts en les condamnant dans un autre.«⁵ Na isti psihološki princip je pozneje opozorila Mme de Staël: »Les romans ont le droit d'offrir la morale la plus austère sans que le coeur en soit révolté; ils ont captivé ce qui seul plaide avec succès pour indulgence: le sentiment (...)«.⁶ Z druge plati, s poudarkom na didaktični vrednosti konkretnih primerov, ga je v *Hvalnici Richardsonu* osvetlil Denis Diderot: »Une maxime est une règle abstraite et générale de conduite dont on nous laisse l'application à faire. Elle n'imprime par elle-même aucune image sensible dans notre esprit: mais celui qui agit, on le voit, on se met à sa place ou à ses côtés (...)«.⁷

3 »Les petites histoires ont entièrement détruit les grands romans. Cet avantage n'est l'effet d'aucun caprice.« (Du Plaisir, *Sentiments sur les lettres*, 128.)

4 Oznake, kot je denimo »un tissu d'événements chimériques et frivoles« (Diderot, *Éloge de Richardson*, 192), ali »tout ce fatras inintelligible aujourd'hui« (Sade, *Idée sur les romans*, 35).

5 Ibid., 5. (»Ker se človeškemu duhu kakršni koli nauki po naravi upirajo in se človeško samoljublje zoperstavlja podučevanju, je treba nastaviti vabo, poskrbeti za užitek: stroga načela zasladi-mo s primeri, napake in pregrehe pa odpravljamo tako, da jih obsojamo pri drugih.«)

6 Mme de Staël, *Essai sur les fictions*, 70. (»Roman nas lahko sooči s še tako strogimi moralnimi nauki, pa se jim naše srce ne bo uprlo; polastil se je namreč tistega edinega v nas, kar nas navaja k popustljivosti: naših čustev.«)

7 Diderot, *Éloge de Richardson*, 194. (»Moralni nauk je splošno, abstraktno pravilo: kako ga bomo

Obveljala je tudi Huetova ugotovitev, da so zgodbe, ki jih pripovedujejo romanopisci, *des fictions*, izmišljene. Avtorju *Razprave o izvoru romanov* je šlo tu predvsem za razločevanje med romanopisjem in zgodovinopisjem, med zgodbami in zgodovino (»Je dis des fictions, pour les distinguer des histoires véritables.«⁸), ter za ločitev med epskimi pesnitvami (*Poèmes Épiques*), katerih glavna tema so vojne, in romani, ki (naj) pripovedujejo o ljubezenskih prigodah.⁹ Podobnim kriterijem sledi Diderot, ki v noveli *Prijatelja iz mesta Bourbonne* (*Les Deux Amis de Bourbonne*, 1770) ugotavlja, da obstajajo tri vrste zgodb: čudežna (*le conte merveilleux*) po vzoru Homerja, Vergilija in Tassa, šaljiva (*le conte plaisant*), kakršne so pisali La Fontaine, Ariosto in Hamilton, ter historična (*le conte historique*), kot jo najdemo pri Scarronu in Cervantesu. Diderota, tako kot že Hueta, zanimajo predvsem zgodbe tretjega tipa, še prav posebej pa ga vznemirja dejstvo, da so izmišljene. Pripovedovalec tovrstnih zgodb, pojasnjuje Diderot, je v osnovi hladnokrven lažnivec, *un menteur plat et froid*, a njegova poglobljena naloga in bistvo njegovega poklica je v prikrivanju laži in ustvarjanju iluzije.¹⁰

Tematsko polje romana, kot ga je začrtal Huet (»ljubezenske prigode«), se v poznejših razpravah razširi. Diderot, Mme de Staël in Markiz de Sade govorijo o »srcu«, o prikazovanju človekovih čustev in strasti. Pa vendar njihovo pojmovanje romana vsaj deloma ostaja zvesto Huetovi definiciji, po kateri roman sicer ni »resničen«, (*vrai*), je »verjeten« (*vraisemblable*), torej vsaj v določeni meri navezan na človeško življenje. Louis de Jaucourt v Enciklopediji opredeli roman kot »un récit fictif de diverses aventures merveilleuses ou vraisemblables de la vie humaine«¹¹, za Markiza de Sada je roman »l'ouvrage *fabuleux* composé d'après les plus singulières aventures de la vie des hommes«.¹²

Na Huetovo teorijo se od vsej naštetih del najtesneje navezuje prav tisto, ki je kronološko od nje najbolj oddaljeno: razprava Markiza de Sada *Idée sur les romans* (Razmislek o romanih, 1800). Primerjava med *Razpravo o izvoru romanov* ter *Razmislekom o romanih* je upravičena že zato, ker imata besedili zelo podobno zgradbo, iz katere lahko sklepamo tudi na njun didaktični namen: osnovni definiciji sledi oris razvoja zvrsti s seznamom najpomemb-

uporabili, je v celoti prepuščeno nam samim, nobene čutne podobe nam ne vtisne v duha. Če pa spremljamo junaka pri njegovih dejanjih, ga bomo videli, postavili se bomo na njegovo mesto ali stopili obenj (...).

8 Huet, *Traité de l'Origine*, 7. (»Izmišljene zgodbe, pravim, da bi jih razločil od resničnih.«)

9 »Pomembno je razmerje med čudežnim (*le merveilleux*) in verodostojnim (*le vraisemblable*). V epskih pesnitvah prevladuje prvo, čeprav so vselej tudi verodostojne, v romanih drugo, čeprav v njih naletimo tudi na čudežno.« (Ibid.)

10 Prim. Diderot, *Les Deux Amis de Bourbonne*, 819.

11 »Izmišljena pripoved o različnih čudežnih ali verjetnih prigodah človeškega življenja.«

12 Sade, *Idée sur les romans*, 27. (»Domišljjsko delo, napisano po najbolj edinstvenih prigodah iz človeškega življenja.«)

nejših avtorjev in njihovih del, zgodovinski pregled pa se izteče v navodila in nasvete sočasnim in prihodnjim romanopiscem.

Hueta in Sada družijo pristno navdušenje nad romanom, ki ga, čeprav je med njima dolga doba, oba obravnavata kot novo, razvijajočo se zvrst. Zdi se, da je navdušenje pri obeh tesno povezano z občutkom svobode. Za Hueta je ta relativna: epske pesnitve, zapiše, so v primerjavi z romani »bolj urejene in prečiščene«. ¹³ Za Sada je prostost popolna, romanopisec ima po njegovem pravico pripovedovati o čemerkoli – vendar je s pridobitvijo te pravice obenem izgubil pravico do slabega pripovedovanja. »On n'a jamais le droit de mal dire, quand on peut dire tout ce qu'on veut,« zapiše Sade ¹⁴ in se s to sijajno maksimo pravzaprav vrne v sedemnajsto stoletje – medtem ko Huet z ohlapnim navodilom, da morajo biti romani vendarle napisani po določenih pravilih (*certaines règles*), saj bi drugače nastal »skupek brez reda in lepote« ¹⁵, naznanja pragmatično popustljivost osemnajstega.

Celo če se povsem osredotočimo na *Razmislek o romanih* in pustimo ob strani Sadovo pripovedništvo (v katerem se bolj redko zgodi, da bi bila *krepost okronana, sprijenost pa kaznovana* ¹⁶), bomo opazili, da se Huet in Sade razhajata ob vprašanju morale, natančneje: ob vprašanju funkcije, ki naj bi jo v romanu imel moralni nauk. Za Hueta je nauk *la raison d'être* sleherne pripovedi, Sade romanopisce poziva, naj se afektiranemu moraliziranju kolikor mogoče ogibajo, saj morale prav nihče ne išče v romanih: »Évitez l'afféterie de la morale; ce n'est pas dans un roman qu'on la cherche.« ¹⁷ Vendar Sade kot pripovednik – četudi v negativu, z anti-moralnimi nauki – bistveno bolj sledi Huetovim principom, kot bi morda sklepali iz navodil, ki jih daje drugim pisateljem.

Najbolj pa se Sade Huetu približa prav tam, kjer mu na prvi pogled podcenjujoče ugovarja: pri vprašanju, od kod romani izvirajo.

Problem izvora je za Hueta seveda bistven: znameniti teoretični del *Razprave o izvoru romanov* je le uvod, izhodišče za literarnozgodovinsko obravnavo (ki je, po logiki stvari, s časom izgubila aktualnost). »Après être convenus des ouvrages qui méritent proprement le nom des Romains, je dis que l'invention en est due aux Orientaux; je veux dire aux Égyptiens, aux Arabes, aux Perses et aux Syriens,« zapiše Huet. ¹⁸ Potem ko je določil, katera in kakšna dela lahko uvrščamo med romane, izrazi prepričanje, da roman kot zvrst izvira na Orientu: izumili so ga Egipčani, Arabci, Perzijci in Sirci. Kot osnovni argument v prid svoje teze navaja, da je »večina pomembnih antičnih romanopiscev izšla iz teh narodov«: »Vous l'avouerez sans doute quand

13 »Les Poèmes sont plus réglés et plus châtiés dans l'ordonnance (...)« Huet, *Traité de l'Origine*, 7.

14 Sade, *Idée sur les romans*, 45.

15 »Il faut qu'elles soient écrites avec art et sous de certaines règles; autrement ce sera un amas confus, sans ordre et sans beauté.« (Huet, *Traité de l'Origine*, 5.)

16 »(...) il faut toujours faire voir la vertu couronnée et le vice châtié.« (Ibid.)

17 Sade, *Idée sur les romans*, 47.

18 Huet, *Traité de l'Origine*, 11.

je vous aurais montré que la plupart des grands Romanciers de l'antiquité sont sortis de ces peuples.«¹⁹ Vse to ozemlje, meni Huet, si torej bistveno bolj zasluži oznako »domovina povesti« kot pa Grčija, kamor so bile povesti zgolj presajene – čeprav je res, da so tam naletele na izvrsten teren in se »občudovanja vredno ukoreninile: «(...) tout ce pays mérite bien mieux d'être appelé le pays des fables que la Grèce, où elles n'ont été que transplantées, mais où elles ont trouvé le terroir si bon qu'elles y ont admirablement bien pris racine.«²⁰

Geografski argument – naštevanje antičnih romanopiscev, po izvoru ali vsaj soseščini povezanih s prvotno domovino romana – pa Huetu očitno ne zadostuje. Da bi svojo literarnozgodovinsko tezo dokončno potrdil, se pravzaprav vrne na teoretični začetek, k značilnostim romaneskne zvrsti, ki jih poveže z značilnostmi orientalskih narodov. Orientalci so izumili roman, ker jim ga je (takšnega, kot je, v prvi vrsti *izmišljenega*) narekoval njihov temperament, njihov »poetični duh«: »Aussi à peine est-il croyable combien tous ces peuples ont l'esprit poétique, inventif et amateur des fictions; tous leurs discours sont figurés; ils ne s'expliquent que par allégories; leur Théologie, leur Philosophie et principalement leur Politique et leur Morale sont toutes enveloppées sous des fables et des paraboles. Les Hieroglyphes des Égyptiens font voir à quel point cette nation était mystérieuse. Tout s'exprimait chez eux par images; tout y était déguisé (...)«²¹

Če strnemo: Huet je v orientalski izvor romanov prepričan iz dveh razlogov: zaradi porekla velikih antičnih romanopiscev, pa tudi zaradi narave samega žanra, ki je po svojem bistvu – izmišljevanje zgodb, izražanje s podobami, razlaganje s pomočjo parabol – »orientalski«.

Markiz de Sade v uvodnem delu *Razmisleka o romanu* na vprašanje o izvoru zvrsti odgovarja drugače: »Chez quel peuple devons-nous trouver la source de ces sortes d'ouvrages (...) ? L'opinion commune croit la découvrir chez les Grecs, elle passa de là chez les Mores, d'où les Espagnols le prirent, pour la transmettre ensuite à nos troubadours, de qui nos romanciers de chevalerie la reçurent.«²² Vendar za Sada, kot sam poudari, to splošno prepričanje ni zavezujoče: čeprav v osnovi sprejema opisano »preoddajo«, se mu ob njej porajajo tudi dvomi: je sploh lahko potekala na opisan način, v stoletjih, ko je bilo tako malo potovanj in stikov med narodi, »dans

19 Ibid.

20 Ibid., 12.

21 Ibid. (»Prav neverjetno je, kako poetičnega in inventivnega duha so ta ljudstva, kako ljubijo fikcijo; zmeraj se izražajo v prenesenem pomenu, svoje misli vedno razlagajo s pomočjo alegorij; njihova teologija, njihova filozofija ter še posebej njihova politika in morala so ovite v povesti in parabole. Hieroglifi nam kažejo, kako močno so bili Egipčani nagnjeni k skrivnostnosti. Vselej so se izražali s podobami; pri njih je bil vse skrito (...)«)

22 Sade, *Idée sur les romans*, 28. (»Kje je torej izvir tovrstnih del (...) ? Po splošnem prepričanju ga najdemo pri Grkih, od katerih so roman dobili Mavri, od njih so ga vzeli Španci ter ga prenesli našim trubadurjem, ti pa našim viteškim romanopiscem.«)

des siècles où les voyages étaient si peu connus, et les communications si interrompues»²³

Ta pomislek Sadu služi kot izhodišče, deloma celo kot argument za iskanje globlje narave romana. Obstajajo namreč »postopki, navade, nagnjenja, ki se ne prenašajo, temveč so ljudem inherentna in se med njimi naravno porajajo«.²⁴ Miselni obrat, ki ga tu naredi Sade, je osupljivo podoben Hueto- vemu: od konkretnega se oba premakneta k splošnemu; vprašanje, *od kod* so romani, tudi Sade spretno nadomesti z vprašanjem, *kakšni so*. Ta maneuver ga najprej, tako kot Hueta, (spet) pripelje na Orient, natančneje v Egipt: »N'en doutons pas: ce fut dans les contrées qui, les premières, reconnurent des Dieux, que les romans prirent leur source, et par conséquent en Égypte, berceau certain de tous les cultes; à peine les hommes eurent-ils *souçonné* des êtres immortels, qu'ils les firent agir et parler; dès lors, voilà des métamorphoses, des fables, des paraboles, des romans; en un mot, voila des ouvrages des fictions, dès que la fiction s'empare de l'esprit des hommes.«²⁵

Ob tem ko priznava primat Egiptu, pa Markiz de Sade tej časovni in prostorski umestitvi ne pripisuje nikakršnega pomena, obravnava jo kot zgodovinsko naključje. Romani, zapiše, nastajajo pri vseh narodih in v vseh jezikih, »dans toutes les langues, chez toutes les nations«. Domišljija, kakršna ustvarja romane, je za Hueta orientalska lastnost, za Markiza de Sada pa občečloveška *šibkost* (faiblesse): »L'homme est sujet à deux faiblesses (...). Partout il faut *qu'il prie*, partout il faut *qu'il aime*; et voilà la base de tous les romans; il en a fait pour peindre les êtres qu'il *implorait*, il en a fait pour célébrer ceux qu'il *aimait*.«²⁶

Že iz gornjih navedkov lahko razberemo, da Sade roman pojmuje zelo široko: kot izmišljeno pripoved o čemerkoli (»tout ce qu'on veut«), ki je ne zamejujejo ne formalni ne vsebinski kriteriji (pri Huetu *proza* in *ljubezen*). Zato morda lahko na Huetove in Sadove misli o romanu vsaj ohlapno navežemo stavek, ki ga je 1.1966 v razpravi *Uvod v strukturno analizo pripovedi (Introduction à l'analyse structurale des récits)*²⁷ zapisal Roland Barthes: »Bien qu'on

23 Ibid.

24 »Il est des modes, des usages, des goûts qui ne se transmettent point; inhérents à tous les hommes, ils naissent naturellement avec eux (...)« (Ibid.)

25 Ibid. (»Nobenega dvoma ni, da so romani najprej nastali v deželah, ki so prve spoznale bogove; izvirajo torej iz Egipta, ki je zagotovo zibelka vseh kultov; komaj so ljudje *posumili*, da obstajajo nesmrtna bitja, že so tem bitjem pripisali dejanja in jim položili v usta besede; odtlej imamo metamorfoze, povesti, parabole, romane; z eno besedo: domišljajska dela začno nastajati, kakor hitro se domišljija polasti človeškega duha.«)

26 Ibid., 30. (»Človek je podvržen dvema slabostima (...). Kjerkoli živi, čuti potrebo, *da bi molil*, ter potrebo, *da bi ljubil*; to je temelj vseh romanov; človek romane od nekdaj ustvarja zato, da bi v njih bodisi slikal bitja, na katera se obrača z *rotanjem*, bodisi slavil bitja, ki ga navdajajo z *ljubeznijo*.«)

27 Razprava, ki se začne z ugotovitvijo, da je »na svetu neskončno pripovedi« (»innombrables sont les récits du monde«), se posveča pripovedi v najširšem pomenu besede, tj. tudi posredovanju zgodbe z nejezikovnimi sredstvi. Tradicionalna obravnava pripovedi po zvrsteh (roman, novela, povest...) je za Barthesa slepa ulica (Cf. *Introduction à l'analyse structurale*, 2.)

ne sache guère plus sur l'origine du récit que sur celle du langage, on peut raisonnablement avancer que le récit est contemporain du monologue, création, semble-t-il, postérieure du dialogue; (...) il peut être significatif que ce soit au même moment (vers l'âge de trois ans) que le petit de l'homme 'invente à la fois la phrase, le récit et l'Oedipe.«²⁸

BIBLIOGRAFIJA

- Barthes, Roland. »Introduction à l'analyse structurale des récits.« V: *Communications* 8 (1966): 1–27.
- Diderot, Denis. »Les Deux Amis de Bourbonne.« V: *Oeuvres complètes de Diderot, tome XII*. Paris: Hermann, 1980.
- Du Plaisir. »Sentiments sur les lettres et sur l'histoire avec des scrupules sur le style.« V: *Idées sur le roman*, ur. Henri Coulet. Paris: Larousse, 1992.
- Huet, Pierre-Daniel. *Traité de l'origine des romans*. Stuttgart: J.B. Metzler, 1966.
- Sade, D.A.F. de. »Idée sur les romans.« V: *Les Crimes de'amour*. Paris: Gallimard, 1987
- Staël, Germaine de. »Essai sur les fictions.« V: *Delphine*. Genève, Droz, 1990.

L'IMAGINATION ORIENTALE ET LA FAIBLESSE HUMAINE: HUET ET SADE SUR L'ORIGINE DU ROMAN

Résumé

L'article propose une lecture comparative de deux textes clés portant sur le roman: le *Traité sur l'Origine des romans* de P.D. Huet (1670) et *Idée sur les romans* de D.A.F. de Sade (1800). Pour Huet, auquel nous devons une des premières, sinon la première définition du genre romanesque, ce fondement théorique n'est en effet qu'un point de départ, le problème central de son texte étant, conformément au titre, celui de *l'origine* des romans. Convaincu de leur origine orientale, Huet cite deux arguments en faveur de sa thèse. Premièrement, le fait que, selon sa connaissance, la plupart des romanciers d'antiquité sont issus des nations orientales. Et deuxièmement, que le roman, tel qu'il est, pittoresque et fantasque, doit ses qualités et ses défauts à l'esprit *poétique, inventif et amateur des fictions* des peuples orientaux.

Optant pour la théorie de l'origine grecque des romans modernes, le Marquis de Sade admet cependant que la patrie originelle du genre devait être l'Égypte, *berceau certain de tous les cultes*. Pourtant, le problème de l'origine

²⁸ Barthes, *Introduction à l'analyse structurale*, 27. (»Čeprav o izvoru pripovedi vemo komaj kaj več kot o izvoru jezika, lahko upravičeno domnevamo, da je nastala istočasno z monologom, ta pa je, kot se zdi, nastal pozneje kot dialog; (...) morda ni brez pomena, da človeški mladič v istem trenutku (nekako pri starosti treh let) iznajde troje stvari: poved, pripoved in Ojdipa.«)

n'est plus pour lui une question de lieu et de temps. Dans son texte, l'approche tentativement psychologique de P.D. Huet est radicalisée. L'esprit poétique qui fait naître le(s) roman(s) n'est plus assigné exclusivement aux Orientaux, mais aux êtres humains en général. Selon de Sade, le roman doit son existence à deux besoins naturels de l'homme: celui de *prier* et celui d'*aimer*.

A un certain degré, les deux approches, et surtout celle du Marquis de Sade, s'apparentent à l'esquisse théorique proposée par Roland Barthes en conclusion de son *Introduction à l'analyse structurale du récit*: chez l'enfant, constate Barthes, *l'invention* de la phrase (et par conséquent du récit) coïncide avec l'invention d'*Oedipe*.